

Global finanskris – vad innebär den för utvecklingsländer?

Epicentret för höstens globala finanskris låg i kapitalmarknadens USA, men skalven får allvarliga följder långt ut i periferin.

NÄR AKTIEVÄRDENA SJÖNK SOM VÄRST förlorade börser runtom i världen under månaden från slutet av september, mellan 16–46 procent. Varje aktiemarknad gjorde därmed förluster motsvarande ekonomin i ett mellanstort utvecklingsland.

Turbulens noterades också på valutamarknaderna. Nästan alla valutor förlorade värde gentemot US-dollar. Ju mer riskfylld ett lands ekonomi uppfattades vara, som till exempel i mellanrika utvecklingsländer som Sydafrika, Namibia, Brasilien, Argentina, och Ryssland, desto mer kapital flydde därifrån, varför deras valutor tappade värde. Den sydafrikanska randen, och den kopplade namibiska dollarn, drabbades hårt, särskilt som finanskrisen skedde i samband med intern turbulens. I början av september var växelkursen cirka åtta rand per dollar och nästan 12 rand per dollar en månad senare – ett gigantiskt värdefall.

KAPITALMARKNADENS EFFEKTER påverkar alltid den reala ekonomin. Minskade kapitalinkomster och ökade skulder leder till lägre konsumtion och investeringar, vilket leder till lägre inkomster över hela ekonomin, vilket leder till ännu lägre konsumtion. Så skapas en ond cirkel som leder till en lågkonjunktur.

Trots att finansinstituten, med sina extremt rika aktieägare, orsakade den aktuella nedgången i världsekonomin, visar forskning att dessa sällan drabbas. En bred resurs- och informationsbas gör att gruppen är ett steg före alla andra.

ISTÄLLET DRABBAS DEN VANLIGA människan, särskilt människor i Syd, som inte alls var med om att skapa krisen:

- När folk och företag tjänar mindre använder de också mindre pengar. Detta blir extra relevant för lyxkonsumtion som turism i Södra Afrika, men det gäller även importprodukter som kaffe, te, bomull, tobak, ris, m.m. från utvecklingsländer.
- Ekonomisk turbulens ökar oron varför investeringar i mer riskfyllda länder dras in eller minskas. Detta minskar den ekonomiska aktiviteten i Syd, vilket i sin tur minskar antalet arbetstillfällen och arbetsinkomster i dessa länder.

- Många hushåll i Syd förlitar sig på pengar från nära och kära i andra länder. Men om utvandrarerna förlorar sina arbeten eller på annat sätt får sänkta inkomster, riskerar familjer i Syd möta betydande inkomstbortfall.
- Många regeringar lägger upp astronomiska summor för att rädda den egna finanssektorn och nationella ekonomin. Med en sådan drastisk utveckling finns det en påtaglig risk för att rika länder skär ned på biståndet. Detta gör att utvecklingen i Syd inte stimuleras lika mycket som planerat.

Enligt FN behövs det cirka 170 miljarder US-dollar årligen för att nå millenniemålet om att halvera världsfattigdomen. En sådan biståndsvolym motsvarar cirka fem procent av den senaste tidens räddningspaket i USA och EU.

- Det finns en risk att dessa finansiella bekymmer konkurrerar ut andra utvecklingsfrågor. Klimatförändringar, till exempel är mer påfrestande för människor i Syd än i Nord. Där spelar naturens humör större roll på grund av det större beroendet av jordbruk. Dessutom är utsattheten större vid naturkatastrofer med dåliga infrastrukturer och räddningssystem.
- Forskning visar att finanskriser ökar antalet människor i fattigdomen, samtidigt som ojämlikheten ökar. Varje liten inkomstminskning betyder så mycket mer för människor i de lägre inkomstgrupperna än för dem i relativ rikedom, vilka ofta återhämtar sig relativt snabbt.

FINANSKRISEN HAR TYVÄRR blivit ett ypperligt tillfälle för Världsbanken och Internationella Valutafonden (IMF) att flytta fram sina positioner. På senare tid har missnöjet med dessa institut blivit världsomspännande, och allt färre länder ville ha med dem att göra. Nu ska Världsbanken utöka sin utlåning med 40 miljarder dollar, och IMF har börjat låna ut gigantiska summor till Pakistan, Ungern, Ukraina, Vitryssland, och första gången på cirka 40 år, till ett utvecklat land, Island. Och enligt IMF själva står många på tur. Det bådär inte gott. Dessa institut driver en ekonomisk dagordning som har varit ofördelaktig för utvecklingsländer och särskilt för människor i fattigdom. Dessutom leder deras utlåning till tyngre skuldbördor och skuldfäl-

Foto: Viktoria Olausson

lor. När dessa lån ska återbetalas, med ränta och administrationskostnader blir stater tvungna att lägga ännu mindre pengar på den sociala sektorn.

EFTER VARJE FINANSKRIS, som grovt räknat uppkommer var tionde år, påbörjas diskussioner om hur finansmarknaders strukturer och mekanismer ska förändras. Det är inte okomplicerat.

Det handlar om jättelopp som elektroniskt rör sig från ett bankkonto till ett annat på sekunder. I genomsnitt omsätts 2 000 miljarder US-dollar varje *dag* på den globala kapitalmarknaden. Som en jämförelse kan sägas att den globala kapitalmarknaden omsätter lika mycket på en vecka som den globala exportmarknaden gör på ett helt år.

En annan viktig aspekt är att aktörerna oftast är gigantiska globala företag. De 200 största företagens produktionsvärde motsvarar en fjärdedel av det globala produktionsvärdet och de 2000 största företagen representerar över hälften av det globala produktionsvärdet.

Därför handlar finansmarknaders reglering egentligen om hur fritt dessa företag ska få agera och hur mycket vanliga människor ska skyddas. Den så kallade Tobinskatten, där varje pengatransaktion beskattas, skulle kunna åstadkomma en balans mellan dessa intressen och göra så att turbulensen minskar och därmed risken för finansbubblor.

DENIZ KELLECIOGLU
Harare